

Elşən Mirişli

Gəncə şəhəri,
tarixçi

II Yazı

Sacilərin

Gürcüstan Yürüşü

Yusif ibn Əbu Sac Divdad ordusu ilə 914-cü ildə Gürcüstanı girib, Cəfər ibn Əlinin idarə etdiyi Tiflis əmirliyini tutdu. Yusif Gürcüstanı (Kartli) talayib vuran eddikdən sonra, qoşunlarını Kaxetiyyəyə yeritdi, hər yeri oda verib qılınclardan keçirdi, Yusifin qoşunları Kürün sahilini irəliləyərək, Cavaxetini və Samsxeni tutdu, bu vilayətlərin şəhər və kəndlərini taladı, istehkam və qalaları dağıtdı.

Samsxədə, Cakissxali çayının sol sahilində yerləşən və çoxlu əyan və zadəganların toplandığı Kveli qalası Yusifin qoşunlarına şiddətli müqavimət göstərdi. Mühasirə olunanlar içərisində Kveli monastırının baş rahibi Mixail (Qabron) da var idi. Qala üstündə qızıq 26 gün davam edən vuruşmada "hər iki tərəfdən atılan çoxlu ox və nizələrdən günəşin üzünü tutulurdu. Sonralar ox və nizələrlə yüzlərlə dəvəyə yüklənmişdi. Qalada mühasirədə qalmış gürcülər şiddətli müqavimət göstərdilər və yalnız sursat cəhətdən çətinlik çəkdiklərinə görə Yusif qalanı tuta bildi.

26 gün mühasirədən sonra qala alındı və onun qarnizonu yalnız barışıq şərtləri əsasında silahı yerə qoydu. Lakin Yusifin qoşunları silahı təslim edən gürcüləri qırdılar. Qabron başda olmaqla 133 nəfər öldürülmədi. Onların hamısına təklif etdilər ki, xristianlıqdan əl çəkib islam dinini qəbul etsinlər, lakin əsirlər imtina etdiklərinə görə, edam olundular. Sonralar Qabron başda olmaqla 133 nəfərin hamısı gürcü kəsinin müqəddəsləri sırasına daxil edildi.

Saci Dövlətinin Yüksəlişi

Beləliklə, 915-ci il üçün Yusif Azərbaycan və Ərməndə öz hakimiyyətini möhkəmlətdi. Sacilər dövləti qərbdə Ani və Dvin şəhərlərindən, şərqdə Xəzər dənizindən, cənubda Zəncandan, şimalda Dərbənd şəhərindən uzanan çox böyük ərazini tutmuş bir dövlət oldu. Hilal Əs-Sabinin məlumatına görə, Yusif ibn Əbu Sacin hökmranlığı zamanında Dərbənd şəhərinin sualtı hissəsi uçuşmuşdu. Vəzir İbn əl-Furata yaxın adamlardan biri - Əbu əl-Həsən ibn Həmdum ona demişdi: "Mən Yusif ibn Divdad ilə Bab ül-Əvvab mahalında idim, bu xəzərlərlə bizim torpaq arasında tikilmiş bir səddir. Hasarın uzunluğu çox böyükdür. Divar yelpik şəklində dənizə tərəf gedir, onun uzunluğu 600 dirəkdir. Bu hasar Xəzər gəmilərinin gəlib keçməsinə mane olur. Dərbənddə darvazalar demirdən, hasar isə yonulmuş daşdan qayrılmışdı. Hər daşda iki dəşik var, buraya iki dəmir tir salınmış və yerinə qurğuşun əridilib tökülmüşdü. Dənizdə olan yelpik də həmin qayadan qayrılmışdır. Belə oldu ki, bu mirvəh (yelpik) uçdu və Yusif ibn Divdada onu bərpa etmək lazım gəldiyini xəbər verdilər. O, mühəndisləri və təcrübəli ustaları topladı. Ona bildirdilər ki, mərəvəhi (yelpiki) bərpa etmək üçün 60 min

dinar lazımdır.

Yusif vəzir Əbül Həsən ibn əl-Furata bu barədə yazdı və İbn əl-Furat ona belə yazdı: "Yelpikin vəziyyəti haqqında yazdığınız məktubdan onun bərpası üçün nə qədər pul xərcləmək lazım olduğunu başa düşdüm. Biz tarixlərdə oxuduğ ki, Ənuşirəvan bu tikinti üçün ehtiyat edərək, baş verə biləcək hadisə üçün kifayət-qədər vəsait ayırmışdı. Şəhər aqsaqallarını və qoca adamlarını yığ və onlardan soruş, bu hadisəyədək yelpik dağılmışdı, əgər desələr, dağılmışdı - deməli, orada ehtiyat alətlər olmalıdır. Əgər dağılmamışdırsa, sən onlardan həmin alətləri tələb et və onları taparsan. Mənə yaz görüm nə iş

görmüsən". Məktub Yusifə çatanda, o, qocaları yığıb, bu barədə onlardan soruşdu, lakin bir adam tapılmadı ki, bu hadisəyədək yelpikin uçduğunu bilsin və ya xatırlasın. Yusif onlardan alətləri və bunların yerini soruşdu, lakin bir nə-

fərdən başqa heç kəs bunu bilmədi; o adam dedi: "Mən bu barədə danışan qocalardan eşitmişəm. Onlar deyirdilər ki, alətlər yelpikin yaxınlığında gizlədilmişdir". Alətləri axtarmağa başladılar, tapıb çıxartdılar. Alətlər hasarı bərpa etmək üçün zəruri olduğu (tam) şəkildə var idi. Həm də o qədər pul sərf etmək lazım deyildi, bircə inşaatçılara əmək haqqı veriləcəkdi".

Bu hadisə Sacilərin öz torpaqlarının şimal sərhədlərinin təhlükəsizliyinə necə diqqət verildiyini göstərir, xüsusilə ona görə ki, Yusifin hökmranlığı zamanı ruslar sacilərin və qonşu vilayətlərin torpaqlarına hücum etmişdilər.

Məsudinin verdiyi məlumata görə, 912-913-cü ildən sonra ruslar Volqa yolu ilə Xəzər dənizinə gəldilər və Corcan sahillərindəki Abeskuna çatdılar, sonra da Təbəristana keçdilər. Bütün Xəzər sahilini boyunca, gəlenlərdən qorxub vahiməyə düşdülər, çünki onları indiyədək heç kəs görməmişdi. Azərbaycan, Aran, Beyləqan, Bərdə və sair şəhərlərin, Deyləm, Cibal və Təbəristan əhalisi öz evlərini buraxıb qaçdı, çünki heç bir zaman düşmən dənizdən onlara hücum etməmişdi. Məsudi deyir: "Bu, Əbu Sacin dövründə idi". Sonra yenə o bildirir ki, ruslar

gəmilərlə Xəzərin cənub sahillərinə çatıb, öz dəstələrini Corcan, Abşeron (Bilad ən-neft) sahillərinə və Ərdəbilə üçgünlük yol olan bir yerdə Azərbaycan sahillərinə çıxartdılar. Ruslar gilanlılarla, deyləmlilərlə və Yusif ibn Əbu Sac Divdadın sərkərdələrindən birinin komandanlığı altındakı ordu ilə savaşıdılar. Onlar Şirvan dövlətində Bakı adı ilə məşhur olan neft sahillərindən bir neçə kilometr aralı adalarda gizləndilər. Həmin günlərdə Şirvan hökmdarı Əli İbn Heysəm idi. Camaat savaşa hazırlaşdı, qayıqlara və tacir gəmilərinə minib, həmin adalara getdi. Rusların üstünə atıldılar və minlərlə müsəlman öldürüldü və suda boğuldu. Ruslar aylarla bu dənizdə qalıb, ticarətə və dənizlə hər hansı bir səfərə mane

Afşini kimi mərkəzi hakimiyyətdən tamamilə ayrılmağa, sonradan isə Abbasi Xilafətinə qarşı hərbi əməliyyata sövq etdi.

917-ci ildə Yusif Əbu Sac vəzir Əli İbn İsanın həbs edildiyini xəbər alan kimi, belə bir şeyə buraaxdı ki, xəlifə Əl-Müqtədir Yusifin Rey, Qəzvin, Əbhər və Zəncanda hərbi işlər amiri vəzifəsinə təyin edilməsi barəsində fərman vermişdir və vəzir Əli İbn İsa bu fərmanı xəlifənin bayrağı ilə birlikdə ona vermişdir.

Xorasan hakimi Nəsr ibn Əhməd ibn İsmail əs-Səmanın adından Rey və onun mahalına Məhəmməd ibn Əli Səluk adlı bir nəfər malik idi; bu adam Xilafətdən ayrılaraq xəlifədən özünün tanınmasını tələb etmişdi. Vəzir Əli İbn İsadın həmin təyinatı alan

qoşuldular. Munis Reyə yaxınlaşanda öz xidmətçisi Nafizi Yusifin yanına göndərərək təklif etdi ki, Rey xəlifə qoşunlarına təslim etsin. Yusif razı olduğunu bildirdi, özü də xəlifənin ünvanına bir neçə məktub göndərərək, itaətini ifadə edib, Rey mahalında dövlət malikanələri üzərində nəzarətin ona tapşırılmasını xahiş etdi. Əvəzində ildə xəzinəyə 700 min dinar verməsinə təklif etdi. Xəlifə Yusifin xahişini rədd edib, Vasif əl-Bektimurini Rey və mahala vali təyin etdi. Onda Yusif tələb etdi ki, Rey və digər şəhərləri tutmazdan əvvəl onun idarə edib malik olduğu vilayətlər, yəni Azərbaycan və Ərmən yenə də onda qalsın.

Vəzir İbn əl-Furatın meyli bu idi ki, Yusifin əvvəlki mülləkləri yenə də onun əlində qalsın, lakin bu

şərtlə ki, Yusif Azərbaycan və Ərməndən yığılan vergilərin hamısını xəzinəyə versin. Lakin xəlifənin hacibi Nəsr və İbn əl-Xavəri buna etiraz edirdilər. Onlar Yusifin danışıqsız təslim olmasını tələb etdilər və dedilər ki, Yusif "gərək əvvəl paytaxta gəlsin və sultan xalisinə ayaq bassın"; onlar vəzir İbn əl-Furata Yusiflə gizli əlaqə saxlamaqda müqəssir etdilər. Xəlifə dedi ki, ya müharibəni davam etdirmək lazımdır, ya da Yusif Bağdada gətirilməlidir. Munisə əmr edildi ki, Sac ilə müharibəni davam etdirdin.

Yusif öz həyatı üçün təhlükə olduğunu duyub, özü Sərabda xəlifə qoşunlarına birinci həmlə etdi. Ərəb ordusu məğlub edildi. Munis yalnız 300 atlı ilə özünü xilas edib Zəncana çəkildi. Sima əl-Xəzəri öldürüldü, o biri sərkərdə Hilal İbn əl-Bədr Yusif tərəfindən əsir edilərək digər əsirlərlə birlikdə Azərbaycanın paytaxtı Ərdəbilə gətirildi.

Munis 919-cu ilədək Zəncanda qalıb, yeni qoşun yığdı ki, Yusiflə müharibəni davam etdirdin. Yusif xəlifəyə məktublar yazıb barışıq bağlanmasını xahiş edirdi, lakin Munis xəlifə adından onun bütün xahişlərini rədd edir və Yusifə təslim olmağı və müqəssir olduğunu bildirmək üçün Bağdada gəlməyi təklif edirdi.

919-cu il iyulun 16-da Ərdəbil yaxınlığında Munis ilə Yusif Əbu Sac qoşunları arasında axırını vuruşma oldu. Yusifin qoşunları geri çəkildi, özü isə əsir düşdü.

919-cu ilin sentyabrında Yusif İbn Əbu Sac dəvənin üstündə əş-Şəmmasiyə darvazasından təntənəli surətdə Bağdada gətirildi. Xəlifə əmr etdi onu zindana salsınlar. Munis sacilərin torpaqlarına yeni hakimlər təyin etdi. Rey, Dənbavənd, Qəzvin, Əbhər və Zəncan mahallarına Əli İbn Vaxsudun vali təyin olundu. Səlukun qarşda Əhməd İbn Əli İsfahan, Qum, Kaşan və Savə valisi təyin olundu.

Sübük (919-922)

Lakin Munis Azərbaycana tərək edən kimi Yusifin qulamı (əsgəri) Sübük öz ağasının bütün qoşununu toplayaraq, ölkəni ələ keçirdi.

(ardı var)

Yusif Rey mahalı şəhərlərinə qoşun göndərərək bunları tutdu və Səluk qovdu və şəhərlərin alınması haqqında paytaxta xəbər verdi. Əli İbn İsanın yerinə keçən İbn əl-Furat Yusifə xəlifə adından bayraq və təbrik, həmçinin Rey mahalının şəhərlərinə amir vəzifəsinə təyinat göndərdi.

Lakin Yusif cavab verdi ki, Əli İbn İsanın ona göndərdiyi bayraq və fərmanın köməyi ilə Allah ona üsyankar Səluk üzərində qələbə bəxş etmişdir. Xəlifə əl-Müqtədir Yusifə qəzəbləndi və Əli İbn İsa Yusifə heç bir bayraq göndərmədiyini bildirəndə özbaşına bu şəhərləri tutmuş Yusifə qarşı 918-ci ildə Xaqan əl-Müflihin başçılığı ilə 20 minlik ordu göndərdi, habelə Məhəmməd İbn Sürur (Məsrur) əl-Bəlxinin, Sima əl-Xəzərinin və Nihir əs-Səğirin komandanlığı altındakı orduları ona verdi. Yusifin 7 minlik ordusu Abbasi xəlifəsinin qoşunlarına hücum edərək onları məğlub etdi. Yusif təntənə ilə, çoxlu əsir ilə, Reyə qayıtdı.

Xəlifə qoşunlarının məhv olması xəbəri Abbasi Xilafətinin paytaxtı Bağdada çatanda xəlifə əl-Müqtədir Yusifə qarşı Munisin komandanlığı ilə yeni böyük bir ordu göndərdi. Munis Xaqan əl-Müflihinin dağılmış döyüşçülərini topladı, digər sərkərdələr də ona